

Bírálat

Ferkai András:

„Molnár Farkas. Molnár Farkas életművének nagymonográfiája”

c. akadémiai doktori értekezésről.

Az akadémiai doktori értekezés témája – Molnár Farkas életművének teljeskörű, tudományos igényességű feldolgozása – egyaránt fontos és időszerű feladata építészettörténeti és művészettörténeti kutatásunknak. Ferkai András benyújtott könyve (Terc Kiadó, 2011. Budapest, ISBN 978 963 9968 13 4) és az ehhez csatolt „Akadémiai doktori értekezése tézisei” meggyőzően bizonyítják, hogy maga a korszak, ezen belül Molnár Farkas életműve a magyar művészet jelentős fejezete, ugyanakkor a hazai építészet történetének egyfajta „csillagórája” volt. A 462 oldalas könyv és annak 510 szövegközi ábrája a kutatás eredményeinek teljeskörű, ugyanakkor olvasmányos és látványos összefoglalása. Az értekezés tudományos elveinek kilenc oldalon történő ismertetése a nagy terjedelmű disszertáció lényeges eredményeit tartalmazza. A Szerző a tézisfüzetben alapvető következtetéseit nem tömörítette tézispontokba: az általa feltárt eredményeket összefüggő fejezetben ismerteti. Tudományos eredményei a tézisfüzet tartalma alapján, ilyen formában is egyértelműen megítélhetőek, az összefoglaló így megfelel a doktori értekezés céljainak.

Molnár Farkas életművét mindenek előtt európai jelentőségű építészeti alkotásai fémjelzik. Ferkai András igen helyesen építészeti tevékenysége mellett képzőművészeti munkásságára irányítja a figyelmet. De az építész magánélete, működésének változó helyszínei, szakmai előrejutása sem „tipikus” történet, ezért nagyon helyesnek tartom, hogy a Szerző e különös életsors fontos motívumait is beleszötte munkájába.

Tézisfüzetéből gondos áttekintést kapunk arról a kutatói körről, építészekről és művészettörténészekről, akik részletesebben foglalkoztak Molnár Farkas életművének feltárásával és értékelésével ill. munkájuk eredményét nagyjából könyvekben és szakmai cikkekben publikálták is. Az eddig megjelent közlemények nagy száma azonban közel sem azt jelenti, hogy Ferkai András feladata csupán a korábbi írások egyfajta összefűzése lett volna. Könyvét olvasva sokkal inkább úgy éreztem, hogy a rendelkezésre álló irodalom mozaikszerűsége, a számtalan kitöltetlen hézag, pontatlan adat, széles körben elterjedt téveszme inkább nehezítette, mint segítette tevékenységét. Az ismert és népszerű „Molnár Farkas-

storyt” tehát újra kellett gondolni, ehhez pedig sok területen a kutatást is szinte előről kellett kezdeni. A Szerző célja a felkavaróan izgalmas, ugyanakkor hiányos életmű teljes terjedelmében történő kibontása volt. Ferkai András vállalta ezt a nem könnyű feladatot és szigorú következetességgel teljesítette is a maga elé kitűzött célokat.

De miben is rejlik munkájának újszerűsége? Mindenek előtt Molnár Farkas eddig ismeretlen műveinek felkutatásában és az „oeuvre”, a művek teljeskörű jegyzékének összeállításában. Ferkai András munkája során eddig ismeretlen építész tervekre, megvalósult, de korábban nem értékelt, bár jelentőségükben erősen eltérő épületekre bukkant. Ugyanakkor a már ismert és publikált képzőművészeti alkotások körét is jócskán kitágította. Egyetértek a Szerzőnek azon törekvésével, hogy az „építész-molnári” és a „képzőművész-molnári” életmű igazából csak egységes szemlélettel átgondolva érthető meg igazán. Megállapítását, mely szerint „az életmű műfajokra szeletelése különösen az avantgárd mozgalom korszakában káros (a mozgalmat éppen a műfajhatárok felbomlása, a művészeti területek újfajta szintézise jellemezte)”, igencsak tanácsos lenne a korszakkal foglalkozó kutatók körében tudatosítani. Igazáról nem csupán érvelése, hanem a könyv gazdag illusztrációs anyagában felsorakoztatott képi dokumentumok győzik meg az olvasót.

A Szerző gondos anyaggyűjtést végzett, melynek során az általa ismert összes épületet végigjárta. A magyar történelem viszontagságai, a hazai társadalom – ezen belül az épülettulajdonosok – alacsony építészeti kultúrája és a hivatalos magyar műemlékvédelem egyaránt hibás abban, hogy a Szerző eredeti állapotában alig talált Molnár Farkas által tervezett épületet. Ahogy az a korai modern más képviselőinek esetében is tapasztalható: az épületeket ábrázoló fotók szinte mindegyike archív felvétel, az épületeket ugyanis idővel elrontották, átalakították, vagy éppen elhanyagoltságuk, rossz állapotuk miatt nem fényképezhetőek. Szívszorító arról is olvasni, hogy a „kilakoltatott” KÖH Magyar Építész Múzeum igazgatójának álma egy-egy korabeli „mintaszoba megterméséről” az intézmény „átszervezésével” végleg füstbe menni látszik.

Gondos munkára vall a levéltári anyagok átnézése. Jó, hogy az anyaggyűjtés a fővárosi és vidéki levéltárak átvizsgálása mellett külföldi – német, svájci, horvát – gyűjteményekre is kiterjedhetett. Ferkai bátran élt a forráskutatás legkorszerűbb lehetőségeivel: Breuer Marcell Washingtonban (D.C.) őrzött levelezését például online úton tanulmányozta.

A munka hatalmas forrásanyagra épül. A levéltári kutatások és a bejárások eredménye a szinte teljesnek mondható életmű-katalógus. Dicsérem az

alkotásjegyzék felépítését és közreadásának didaktikus módszerét: a teljes életmű minden ismert darabjának képekkel és forrásanyaggal kiegészített közlése könnyen kezelhetővé, jól áttekinthetővé teszi Molnár Farkas munkásságát. Helyesnek tartom, hogy a Szerző munkájában az építész több fontos cikkét is közli. Ezekből nem csak Molnár jó íráskészsége tűnik ki, az idézetek egyéniségének és törkevéseinek jobb megértését is segítik.

Az építésről alkotott kép megrajzolásához szükséges volt a művészt valamint családját, munkatársait, kortársait ábrázoló fényképfelvételek összegyűjtése is. Ebben is meglepő szorgalmáról és találékonyságáról tesz tanúbizonyságot az értekezés. A magánéletet illusztráló felvételek hiteles korhangulatot közvetítenek. Hiányoznak a kortársakkal lefolytatott beszélgetések, interjúk, de ennek nem Ferkai András az oka. A kortársak közül ugyanis senki nem él már. A személyes tájékozódás az előző építészettörténész generáció feladata lett volna, de ezt sajnos csak kevesen tették meg. A kor hangulatát jól érzékelteti az egykori kiadványok bemutatásával: ezek a tépett szegélyű, megbarnult papíron fennmaradt dokumentumok különösen meggyőzően közvetítik a kor légkörét, divatját, hitelesítik a mű mondanivalóját.

Molnár Farkas életét a Szerző nagyjából kronológiai sorrendben dolgozza fel. Ha nem népszerűsége törekvő, reprezentatív könyvről lenne szó, talán elkelt volna a rövid és okos „Előszó” mellett egy hosszabb bevezető tanulmány is, mely az adott kor művészetének, építészetének egészébe helyezte volna az építész alkotásait. Ezt a szerző az egyes fejezetekben tette meg. Az élet- és alkotástörténet már a fejezetcímekből kirajzolódik. Események és épületelemzések váltogatják egymást: ezt megfelelő technikának tartom az építész bemutatására. Az épületelemzések találóak és jól csoportosítottak, megállapításaikat a moderniségről, anyagszerűségről, a meglévő épített környezethez való alkalmazkodásról, – vagy éppen szembenállásról – elfogadom.

A gondos anyaggyűjtésen alapuló elemzés és kritika mellett az egyes fejezetekből Molnár Farkas emberi habitusa is jól kirajzolódik. Életének éles fordulói sokban magyarázzák az alkotásaiban fellelhető konfliktusokat, ellentmondásokat. Az alkotó élete egyben a korai modern építészet egyik jeles képviselőjének „sorsdrámája” is. Hasonlókat, ha nem is ennyire szélsőséges formában, szinte minden kortársa átélt ellentétekkel terhelt korában. (Személyes megjegyzésem, hogy édesapám, Winkler Oszkár építész Molnár Farkas fiatal kortársa volt, aki szintén hosszabb időt töltött a nemzetszocializmus hatalomra jutása előtti években

Németországban. Elbeszéléseiből, visszaemlékezéseiből, emlékiratának szövegéből hasonló korhangulat olvasható ki, mint amelyet Ferkai András könyvében érzékeltet. Talán ez is oka annak, hogy számomra a mű korszakábrázolása különösen meggyőző és hiteles.)

Ferkai András nagyjából húsz jelentősebb tanulmányt adott közre az alkotóról, Ezeket ismerve jól érzékelhető a téma megítélésével kapcsolatos fejlődése, szemléletének érlelődése. A Szerző erősen kritikus forrásaival és más szerzők korábbi állításaival szemben is, ugyanakkor bátran vállalja, hogy adott esetben saját, korábbi álláspontján is változtasson.

A tanulmány és a tézisek felépítése egyaránt világos és célszerű. A Szerző stílusa szakszerű, emellett olvasmányos is. A könyvtervező döntése is lehet a kiadvány tipográfiája: a nem túl nagyméretű, világosszürke tónusú betűk alkalmazása helyenként fáradságossá teszi az olvasást. Az ábrák szépek, válogatásuk következetes, szövegük újabb fontos információkat közöl.

Az értekezést Molnár Farkas publikációinak teljes jegyzéke, gazdag forrásjegyzék és névmutató egészíti ki: mindez megkönnyíti a tájékozódást és a további részletkutatásokhoz is megbízható alapot ad.

Összefoglalva: Ferkai András akadémiai doktori értekezését szolgáló könyv tartalmát gondosan megismerve, téziseit áttanulmányozva megállapítható, hogy a doktori mű és annak összefoglalója tartalmában és megjelenésében részletes vizsgálatra és elemzésre valamint érdemi elbírálásra egyaránt alkalmas. A Szerző munkája az MTA által elvárt tudományos követelményeknek magas szakmai szinten megfelel. A tanulmány a Szerzőnek a korábbi tudományos fokozat megszerzését követő, újabb jelentős tudományos eredményeit és újszerű következtetéseit megfelelő módon és alaposággal mutatja be és igazolja: ezeket elégségesnek ítélem az MTA doktori cím megszerzéséhez. Az értekezésben közölt nagy számú, új adat a szerző saját kutató-értékelő munkájának eredménye. Ferkai András „Molnár Farkas. Molnár Farkas életművének nagymonográfiája.” c. akadémiai doktori értekezés tézisei formájában önálló tudományos eredményeit megfelelően foglalja össze. A tanulmány hiteles adatokat tartalmaz. Fentiek alapján a doktori cím odaítélésének előírás szerinti feltételét kielégíti.

Fentieket mérlegelve a doktori munkával kapcsolatos nyilvános vita kitűzését és az MTA doktori cím odaítélését javasolom.

Winkler Gábor
építész, az MTA doktora